

2. BIJDRAGEN

Naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van het eerste Vlaams Socialistisch Congres in 1937 bundelen wij hieronder een aantal artikels rond dit thema. Het inleidend artikel van Mieke Van Haegendoren verscheen reeds in "Socialistische Standpunten", jg 34, 1987, 2. De bijdragen van Harry Van Velthoven en Els Witte zijn de neerslag van twee toespraken op het colloquium georganiseerd door het Vermeylenfonds te Brugge op zaterdag 11 juni: "Het eerste Vlaams Socialistisch Congres in 1937 en de oprichting van het VF in 1945".

In de bijdrage over Fayat komt een notoir flamingant-socialist aan het woord. Harry Dierckx en Karel van Miert brengen een getuigenis uit eerste hand. Ook deze drie artikels verschenen in het reeds vermelde nummer van "Socialistische Standpunten". AMSAB werkte trouwens mee aan dit nummer. Bij de herdenking van het kongres op 27 juni 1987 te Antwerpen zorgde AMSAB voor een tentoonstelling die momenteel beschikbaar is in een rondreizende formule (zie p. 113).

2.1. DE VLAAMSE KWESTIE IN DE SOCIALISTISCHE BEWEGING TOT 1937.

Mieke VAN HAEGENDOREN
Limburgs Universitair Centrum

Het uitbreken van de eerste wereldoorlog betekende een cesuur in de positie van de Vlaamse kwestie in de socialistische beweging, en dit in hoofdzaak om volgende drie redenen: het buitenlands beleid werd het voorwerp van politieke discussies door het opgeven de verplichte neutraliteit; de invoering van het enkelvoudig stemrecht had een fundamentele wijziging in de politieke machtsverhoudingen tot gevolg, waardoor in de toekomst alleen nog koalitieregeringen mogelijk waren en de socialisten mogelijke koalitiepartners werden; ten slotte deed zich een mutatie voor in de katolieke partij, waar niet alleen de arbeidersbeweging maar ook de flaminganten een grotere invloed verwierven. In dit artikel zullen wij ons buigen over de Vlaamse kwestie in de socialistische beweging na 1914. Bij wijze van inleiding brengen we de periode voordien even in herinnering.

De BWP bouwde zich aanvankelijk uit als een los federatief verbond van regionale koöperaties, vakbonden en mutualiteiten, waarvan de leden kollektief bij de partij werden aangesloten. Veel meer dan de politieke kringen of zelfs de vakbonden, beoogden de koöperaties uitsluitend de materiële lotsverbetering van de arbeidersklasse. De koöperaties waren de financiële steunpunten van de partij, ze vormden op plaatselijk vlak de kern waarrond zich de ziekenfondsen, vakbonden en politieke kringen organiseerden. Voor 1914 waren de eigenlijke politieke kringen in de BWP vrij onbe-

langrijk, ze bestonden alleen in enkele grote steden. Deze organisatievorm verklaart in grote mate het pragmatisme van de BWP, haar dominante belangstelling voor de materiële lotsverbetering van de arbeiders. De geestelijke voedingsbodem voor het socialisme in België was o.a. het radiakel en vrijdenkende liberalisme.

De katholieke kerk was in de 19e eeuw nog zeer konservatief, zodat het jonge socialisme meteen af te rekenen had met een hevig tegenoffensief vanwege de kerk. De atmosfeer was toen zo geladen dat de socialistische beweging geïsoleerd werd, en dat ze met name in Vlaanderen werd voorgesteld als een zondige besmetting van de ware "Vlaamse Volksaard".

Bij de verkiezingen van 1894, de eerste volgens het algemeen meervoudig stemrecht, behaalde de BWP in geen enkel Vlaams arrondissement meer dan 10 % van de stemmen, met uitzondering van Gent, met 15,5 %. In het industriële Wallonië behaalden de socialisten daarentegen in de verschillende arrondissementen tussen de 30 en 50 %, in Brussel 20 %. Zoals bekend, raakte Anseele toen als parlementair verkozen in Luik, hij was de enige Vlaming van de 28 BWP-parlementairen. Voor 1914 brak het socialisme niet echt door in Vlaanderen.

PROPAGANDACOMITEIT

DER VERVLAAMING VAN DE GENTSCHE HOOGESCHOOL

AFDEELING MECHELEN

SECRETARIAAT : 16 AUBREYSTR. 1910

Groote Meeting

In de FEESTZAAL, Frederik de Merodestraat,

op Maandag, 13 Februari, om 6 uur 's avonds.

PROGRAMMA

1. Het Lied der Vlamingen, gedicht van Emmanuel Hiel, muziek van Peter Benoit.
2. Openingsrede door Mr. A. NOBELS, voorzitter.
3. Redevoering door D' Fr. Van CAUWELAERT, Kathol. volksvert. voor Antwerpen.
4. Vlaanderen, gedicht van Th. Van Rijswijk, muziek van R. Hol.
5. Redevoering door Mr. L. FRANCK, liberaal volksvertegenwoordiger voor Antwerpen.
6. Groeninge, gedicht van Guido Gezelle, muziek van J. Van Hoof.
7. Redevoering door M. C. HUYSMANS, socialistisch volksvertegenw. voor Brussel.
8. DAGORDE.
9. De Strijdkreet, gedicht van Julius De Geyter, muziek van Peter Benoit.

Het Mechelsch Propaganda-Comité voor de vervlaaming der Gentsche hoogeschool:

Voorzet. Dr. DAVIDSPOEDT, Dr. M. LAEKEN, MEYNS, BRANTS, Dr. LONCHEN; — voor het WILLEMSPOEDT: Dr. MITSBAREN, onder-voorzitter, adres van E. COOLLEN, Dr. M. SARRIS, Dr. G. VAN DOORSLAER; — voor de KATHOLIEKE HOOGESCHOOL UITBREIDING: adres van A. NOBELS, voorzitter, Dr. PEETERS, redacteur V. VAN HOORENBERCK, M. JACOBS, hoofdsecretaris, Ede. secretaris; — voor het AL. GEMENGD NEDERLANDSCH VERBOND: Dr. P. TACK, secretaris-voorzitter, Dr. H. BACCAROT, D. LOOR, V. HEYMANS, VERBELEN; — voor den VLAAMSCHEN BOND: Dr. C. TAMBUYER.

N. B. De liederen worden uitgezonden door de zangers der LIEDERAVONDEN VAN HET ALGEMEEN NEDERLANDSCH VERBOND (leiders M. M. Jos. Van Beers en Jos. Van den Bergh), het GEMENGD KOOR VAN DEN VLAAMSCHEN BOND (leider M. Jos. Van Beers) en het MECHELSCH GEMENGD KOOR (leider M. Durieux). Al de aanwezigen worden verzocht de strijdlidder met te zingen.

Zie andere zijde voor den tekst.

BELANGRIJK BERICHT. — Het geslacht publiek wordt verzocht te tekenen op de lijsten, in de Preechtiaal beschikking gesteld.

Aanvankelijk wees niets erop dat de Vlaamse kwestie binnen de BWP tot enige moeilijkheid zou leiden. De socialisten verdedigden bijvoorbeeld in 1898 de Gelijkheidswet, die de principiële gelijkwaardigheid van het Nederlands en het Frans inzake officiële wetteksten invoerde.

Vanaf 1910 zou de houding van de BWP veranderen. Hierin speelde Camille Huysmans een zeer belangrijke rol: hij zou een toenemend engagement van het Vlaams socialisme voor de Vlaamse strijd stimuleren. Door zijn totaalvisie op taal- en kultuurstrijd zag hij het nationaliteitsvraagstuk niet langer als een ondergeschikt element van het partijprogramma.

Ondertussen begon ook de Vlaamse beweging zelf meer rekening te houden met de sociale rol van de taal in het economisch proces "Taalbelang is stoffelijk belang". Lodewijk De Raet vertolkte deze nieuwe visie. De vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit werd de eis van vlaamsgezinden boven de partijgrenzen heen. Op 18 december 1910 vond de eerste volksmeeting plaats voor de ver-

nederlandsing van de Gentse Universiteit, waar drie bekende politici uit de drie partijen gezamenlijk optraden: de liberaal Franck, de katoliek Van Cauwelaert en de socialist Huysmans. Zij werden populair als de "Drie Kraaiende Hanen", en organiseerden over het hele Vlaamse land soortgelijke meetings. Toen in 1911 door volksvertegenwoordigers van de drie partijen een wetsvoorstel ingediend werd ter vernederlandsing van de Gentse Universiteit, zorgde dit voor grote problemen binnen de BWP. Op de Algemene Raad van maart 1911 oordeelden zowel Vlaamse als Waalse socialisten dat het probleem nog niet rijp was voor een definitieve uitspraak, en werd de aandacht verlegd naar de gemeenschappelijke strijd voor het algemeen enkelvoudig stemrecht.

SCHUIF OP!

De Werklieden-Partij is niet alleen democratisch. Zij is ook Vlaamschgezind. Al haar kandidaten stemmen voor de

VERVLAAMSCHING van de GENTSCHE HOOGESCHOOL

en zullen steeds uit al hun krachten ijveren om aan de Vlamingen volledige gelijkheid in rechte en in feite te geven.

Wie strijdt tegen de franskiljons STEMT voor de SOCIALISTEN.

Drukkerij "Eccelior", Diefestraat, 152, Antwerpen

Naast de Vlaamse bewustwording won ook het wallingantisme aan invloed, vooral als gevolg van de katolieke overwinning bij de parlementsverkiezingen van 2 juni 1912: zij voerden hun meerderheid op van 6 tot 16 zetels, terwijl linksen alles op alles gezet hadden om de katolieke meerderheid te breken. De Franstaligen waren misnoegd over de trage groei van het socialisme in Vlaanderen. Ze zagen zichzelf als slachtoffer van de conservatieve meerderheid in Vlaanderen, die de progressistische vrijzinnige meerderheid in Wallonië voortdurend ongedaan maakte. In augustus 1912 verscheen de bekende open brief ("Lettre au Roi") van Destrée aan de koning; naar de interpretatie van Destrée hadden de vlaamsgezinden de Walen van alles ontnomen:

"La Flandre, notre passé, nos artistes, les emplois publics, notre argent, notre sécurité, notre liberté, notre langue".

De Belgische staat zou slechts kunnen gered worden door een vorm van bestuurlijke scheiding. Meteen kwam een van de konstanten van het Waalse socialisme naar voor. Huysmans nam onmiddellijk stelling tegenover deze separatistische uitspraken, door de idee te propageren van de zgn. kulturele autonomie. Hiervoor vond hij zijn inspiratie bij de befaamde Oostenrijkse specialist Otto Bauer en zijn werk "Die Nationalitätenfrage" (1907), waarin hij de oplossing van het nationaliteitsvraagstuk in de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie volgens deze procedure voorstelde. Hiermee was het programma van de Vlaamse socialisten i.v.m. de

oplossing van deze kwestie naar voor geschoven.

Golflengte

De Duitse inval in België in 1914 leidde tot een vlaag van patriottisme, over de partijpolitiek en de taalgrenzen heen. Het was veelbetekenend dat een linkse socialist als Hendrik De Man oorlogsvrijwilliger werd. Al bij al betoonden de Vlaamse socialisten zich nochtans veel terughoudender tegenover de regering en haar bondgenoten, en bleven zij de internationalistische tradities van de socialistische beweging trouw.

De duidelijkste uiting hiervan was de politiek van C. Huysmans, sedert 1905 sekretaris van de Tweede Internationale, gericht op het herstel van deze organisatie (die bij het uitbreken van de oorlog in feite uiteengevallen was), door te trachten de socialistische partijen van de oorlogvoerende landen aan de konferentietafel te brengen (de zgn. Konferentie van Stockholm, gepland voor 1917). Hij kon in de BWP alleen rekenen op de steun van zijn Vlaamse partijgenoten; in Waalse kringen werd hij verguisd om deze politiek, ook nog jaren na de beëindiging van de oorlog, en kreeg hij de scheldnaam van "de man van Stockholm". Rechtstreeks hebben deze verschillende stellingnamen van Vlaamse en Waalse socialisten tegenover de plannen van de Konferentie van Stockholm niets te maken met de Vlaamse Beweging. Zij waren daarentegen een onomstotelijk bewijs dat de Vlaamse socialisten zich veel minder met de Belgische staat hadden geïdentificeerd dan hun Waalse partijgenoten en juist daarvoor open konden staan voor het program van de Vlaamse Beweging na de oorlog.

Ook na de wapenstilstand zaten Vlaamse en Waalse socialisten niet op dezelfde golflengte m.b.t. de buitenlandse politiek, die toen sterk onder de invloed stond van Frankrijk. De Vlaamse socialisten reageerden met evenveel heftigheid als de Vlaamse katolieken en liberalen tegen het Frans-Belgisch militair akkoord van 1920 ; zij verzetten zich eveneens zeer radikaal tegen de door Frankrijk geleide Ruhrbezetting. Hierdoor namen de spanningen met hun Waalse partijgenoten onvermijdelijk toe. Al met al toonden de Vlaamse socialisten zich tijdens en na de eerste wereldoorlog internationalistischer dan de Walen. Omdat zowel Vlaamse als Waalse socialisten zich eensgezind verzetten tegen de verlenging van de dienstplicht, konden de interne spanningen i.v.m. de Ruhrbezetting afgezwakt worden.

Het is opvallend dat de Vlaamse socialisten zich over het algemeen duidelijker profileerden als anti-militaristen dan hun Waalse partijgenoten. In het begin van de jaren dertig werd de Anti-Oorlogsliga opgericht, die vooral in Vlaanderen bij de socialistische jeugd aansloeg. Er is een lijn te trekken tusschen deze anti-militaristische sfeer na de eerste wereldoorlog en het huidig anti-rakettenstandpunt. Vlaanderen blijkt voor deze problematiek gevoeliger te zijn.

Politieke Machtverhoudingen

De invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht (voor mannen) -de zgn. Coup de Lophem - luidde de doodsklok niet alleen over het burgerlijk België, maar ook over het Franstalige België van 1830.

De emancipatie van de Vlaamse bevolking kon niet langer tegengehouden worden. Ook de Vlaamse socialisten hadden dit begrepen. Onder invloed van de Frontbeweging droeg het flamingantisme in de jaren 1920 trouwens een duidelijk democratisch karakter. De Vlaamse Beweging werd een blijvende faktor in het politieke leven - ondanks het feit dat een Vlaamsnationalistische partij in die tijd weinig belangrijk was.

Eén van de gevolgen van de demokratisering van het stemrecht was dat de katolieke partij, de vooroorlogse regeringspartij en de grootste partij van België in een quasi permanente krisissituatie terechtkwam. Desondanks, of juist daarom heeft zij een zeer grote stempel gedrukt op het politieke leven van het interbellum. Zowel de kristendemokraten als de flaminganten eisten meer en meer de plaats op in de katolieke partij, die hen op basis van hun numeriek gewicht toekwam. Vooral in Vlaanderen veranderde hierdoor het gezicht van de katolieke partij: figuren als Prosper Poulet en Frans Van Cauwelaert traden op de voorgrond.

Huysmans

Ook bij de Vlaamse socialisten deden zich verschuivingen voor. Het zwaartepunt verschoof van Gent naar Antwerpen, en het leiderschap van E. Anseele naar C. Huysmans. Voor 1914 was deze gemeenteraadslid voor Brussel geweest en volksvertegenwoordiger van datzelfde arrondissement. Het grootste gedeelte van de oorlog had hij doorgebracht in Nederland, als sekretaris van de Tweede Internationale. Hier waren evenwel nauwe kontakten ontstaan met een aantal Antwerpse voormannen, die eveneens naar Nederland of Engeland (W. Eekelers) uitgeweken waren. Het was ook vanwege deze Antwerpse uitwijkingen dat C. Huysmans de meest overtuigende steun kreeg voor zijn zgn. Stockholmpolitiek. Deze politiek werd daarentegen in de Brussels federatie ten zeerste veroordeeld - met uitzondering van de groep o.l.v. J. Jacquemotte, die later tot de oprichting van de Kommunistische Partij zou overgaan. C. Huysmans' positie in de hoofdstad was daardoor na 1918 onhoudbaar geworden. Het toeval wilde echter dat de leider van de Antwerpse federatie, dr. Terwagne, een Waalse arts, om tegengestelde redenen zichzelf onmogelijk had gemaakt in de Scheldestad: ook hij was naar Nederland uitgeweken en had daar een rabiaat pro-Belgisch en anti-internationalistisch standpunt ingenomen, waardoor tussen hem en C. Huysmans een ware vete ontstaan was.

Dr. Terwagne werd na de oorlog - na enige moeilijkheden - te Antwerpen vervangen door de populaire C. Huysmans. De Antwerpse federatie ging deze jaren een periode van grote bloei tegemoet en betekende zelfs een vernieuwende faktor in het Belgisch socialisme. De Antwerpse socialisten waren echter over het algemeen vrij vlaamsgezind en beïnvloedden de andere Vlaamse federaties in die richting.

Deze evolutie, én van de katolieken in Vlaanderen én van de Vlaamse socialisten, had verstrekkende gevolgen, zowel voor de politieke evolutie in het algemeen als voor de Vlaamse beweging. Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 viel de katolieke partij te Antwerpen immers uiteen, en werd een koalitie gevormd tussen de groep Van Cauwelaert en de socialisten. De eerste werd burgemeester, Huysmans werd schepen van onderwijs. Van konservatieve zijde was nog geprobeerd de benoeming van Van Cauwelaert tegen te

houden. In de BWP was niet iedereen gelukkig met deze stunt van Huysmans: vanuit Wallonië en vooral vanuit vrijzinnige hoek bekeek men deze samenwerking met kristen - democraten met lede ogen. De koalitie Van Cauwelaert-Huysmans zou nochtans de voorafspiegeling zijn van de regering Pouillet-Vandervelde, en later van de rooms-rode koalities.

Amnestie

Tijdens het eerste naoorlogse decennium slaagden de flaminganten uit alle partijen er nog redelijk goed in de violen op elkaar af te stemmen. De Vlaamse socialisten betoonden zich ook zeer actief. Twee strijdpunten beheersten de politieke agenda: de amnestie-aktie en de vernederlandsing van de Gentse Universiteit.

De eerste wereldoorlog en de wapenstilstand hadden een opflakking van het Belgische patriottisme tot gevolg gehad, wat zich o.a. uitte in de strenge berechting van de activisten. Hiertegen kwam van Vlaamse zijde spoedig reactie: de amnestiebeweging ontstond. De Vlaamse socialisten waren daarbij bijzonder actief. Hiervoor zijn twee redenen te noemen; hun scepticisme tegenover het jonge Belgische patriottisme en de afwezigheid van een kloof tussen passief gebleven Vlaamse socialisten en socialistische activisten. Niet alleen hadden sommige Vlaamse socialisten aan de rand gestaan van het aktivisme; meer nog: tijdens de oorlog had een socialistisch, aktivisme bestaan, dat tegelijkertijd internationalistisch pacifistisch en radikaal vlaamsgezind was.

Te Antwerpen bestond de belangrijkste kern hiervan, die zich in 1917 georganiseerd had om het tijdschrift De Nieuwe Tijd en zich Minderheidsgroep van de BWP-afdeling Antwerpen noemde. Deze groep vond vooral aanhang bij de Socialistische Jonge Wachten, die er onder de leiding stonden van J. van Extergem. Ook buiten Antwerpen had het socialistisch aktivisme aanhang: bij de Jonge Wachten van Leuven, Brussel, Tienen... Numeriek was deze beweging niet erg belangrijk - zoals trouwens het aktivisme als zodanig nooit een grote aanhang gehad heeft - en direkte gevolgen voor het socialisme in Vlaanderen heeft zij ook niet gehad. Er was een hemelsbreed verschil tussen het aktivisme en de kollaboratie... Huysmans zelf had ondervonden, bij zijn terugkeer uit Stockholm naar Brussel, hoe relatief het begrip "verrader" wel was.

Het was dan ook niet zo verwonderlijk dat het eerste parlementaire initiatief voor amnestie uitging van C. Huysmans, toen hij de regering - enkele maanden voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 - hierover interpelleerde. Waarschijnlijk had hij daarmee wel elektorale bedoelingen, daar de kiesstrijd te Antwerpen grotendeels in het teken stond van de Vlaamse kwestie en van de oorlogspolitiek van de Antwerpse socialisten.

Taal

Ook de actie voor de vernederlandsing van de Gentse Universiteit werd onmiddellijk na de wapenstilstand hernomen. Hoewel het parlementaire initiatief tot indiening van een wetsvoorstel in die zin uitging van de Vlaamse katolieke fraktie (F. Van Cauwelaert), betuigden de Vlaamse socialisten meteen hun instemming met deze actie. De discussie in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, van

oktober tot december 1922, was een van de meest geanimeerde in het Belgische parlement tussen beide wereldoorlogen en stelde de onenigheid tussen Walen en Vlamingen, dwars door de partijscheidingen heen, helder in het licht. Aan deze verdeeldheid ontsnapte de BWP niet en socialistische opinie en pers legden een brede belangstelling voor de kwestie aan de dag: in Wallonië bestond een sterke, vooral door J. Destrée en het Journal de Charleroi gesteunde stroming tegen het wetsvoorstel. De Waalse socialisten stemden overigens tegen het wetsvoorstel-Van Cauwelaert. E. Vandervelde, de partijvoorzitter, koos daarentegen de zijde van de Vlamingen. Tevergeefs trachtte hij zijn Waalse partijgenoten tot het Vlaamse standpunt over te halen. De Vlaamse Beweging was voor E. Vandervelde zeker maar een nevenkwestie; toch was hij genoeg principieel socialist om het rechtvaardige van een aantal Vlaamse eisen in te zien. Politieke feeling had hij bovendien voldoende om te weten dat het zijn beweging niet kon baten de Vlaamse eisen te negeren. Zijn politiek inzicht deed hem ook het succes van het Vlaamse extremisme en van de Frontpartij voorzien.

Het is bekend dat het voorstel-Van Cauwelaert - na goedkeuring door de Kamer - door de Senaat verworpen werd en aanleiding gaf tot een regeringskrisis. Een gedeeltelijke vernederlandsing (de zgn. Nolf-Universiteit) zou als kompromisoplossing gevonden worden. Al met al een bewijs voor de zwakheid van de posities van de vlaamsgezinden.

Maar in de BWP groeide de invloed van de Vlamingen. Dit bleek duidelijk uit de toewijzing van de portefeuille van Kunsten en Wetenschappen in de regering Pouillet-Vandervelde aan de flamingant Huysmans, en uit het feit dat hij deze portefeuille behield in de regering Jaspar, ondanks de zware kritiek op zijn beleid vanuit Franstalige hoek, ook binnen zijn eigen partij. Op een arrogante manier paste hij immers de taalwetgeving toe. Eén van zijn eerste activiteiten in die zin was het instellen van een onderzoek naar de verfransing (hij noemde het "denationalisatie") van Vlaamse kinderen in het Brusselse: hieruit bleek dat de Brusselse scholen bij de inschrijving aan de ouders vroegen welke taal zij verkozen voor het onderwijs van hun kind, in afwijking van de wet, die voorstreef dat zij moesten verklaren welke de gebruikelijke taal wa. Verder trad onbetwistbaar aan het licht dat een zeer groot aantal Vlaamse kinderen naar Franse scholen ging, dat er geen bijzonder onderwijs (= onderwijs dat niet van de overheid uitgaat) bestond voor Vlaamse kinderen enz. Dit onderzoek verwekte heel wat opschudding, ook bij zijn Brusselse partijgenoten; zij keurden de begroting van het ministerie van Kunsten en Wetenschappen goed uit partijtucht, maar konden hun instemming niet betuigen met het algemene beleid. Ontevredenheid, vooral in liberale kringen, lokte de minister ook uit door zijn benoemingspolitiek aan de gedeeltelijk vernederlandsde Gentse Universiteit: deze had hij immers niet alleen menen te moeten baseren, op wetenschappelijke normen, maar ook op de eerlijke instemming van de kandidaten met het principe van Nederlandstalig hoger onderwijs voor de verdere uitbreiding van de Nederlandstalige Gentse Universiteit waren deze benoemingen zeer belangrijk, omdat zij de kern schiepen van een Vlaams intellectueel leven. Tegelijk toonden zij aan dat "politieke benoemingen" verdedigbaar kunnen zijn als daad van "positieve diskriminatie".

Vlamingen in de BWP

Het eerste decennium na de eerste wereldoorlog was nochtans al bij al voor de Vlamingen frustrerend. De socialistische eisen werden na de wapenstilstand in een ijltempo gerealiseerd (algemeen enkelvoudig stemrecht, syndikale vrijheid, 8-urige werkdag). Van de koninklijke belofte tot vernederlandsing van de Gentse Universiteit kwam daarentegen weinig in huis. Amnestie stuitte op het komplette onbegrip van de franstaligen. De Vlamingen, en niet alleen de extremisten onder hen, konden zich nog steeds niet goed thuisvoelen in het franstalige België. Het is in deze sfeer van onbegrip van de politieke elite, en van groeiend ongeduld van de Vlamingen dat de 3 spektakulaire Bormsverkiezingen van 1928 plaatsvonden.

De rol van de Antwerpse socialisten en i.c. van C. Huysmans in het succes van deze stunt is moeilijk te bepalen. De aanleiding tot deze tussentijdse verkiezing was het overlijden van een liberaal kamerlid van het arrondissement Antwerpen, voor wiens zetel geen plaatsvervanger voorhanden was. Alleen de liberalen, de kommunisten en de Frontpartij dienden een lijst in. Deze laatste partij wilde de nog steeds wegens aktivisme gevangen gehouden A. Borms kandidaat stellen. In hoever er ruggespraak geweest is met de socialisten en of die dan weer overleg gepleegd hebben met de katolieke vlaamsgezinden, valt moeilijk uit te maken. Dat geen van beide partijen een kandidaat tegen Borms voordroeg, wijst er wel op dat ze althans geen principiële bezwaren tegen zijn kandidatuur aanvoerden. Borms was echter onverkiesbaar en de kamer kon bij een eventuele verkiezing zijn lijst ongeldig verklaren. In de kringen van de traditionele partijen zag men de krachtmeting met een gerust hart tegemoet, wat een grote misrekening bleek te zijn. De handige propaganda van de Fronters, die Borms'kandidatuur uitbuiten als een protest tegen het uitblijven van amnestie, had tot gevolg dat, boven alle verwachtingen, 83.000 stemmen voor Borms (60.000 was de meest optimistische schatting geweest) uitgebracht werden, tegen het advies van de socialistische en katolieke partijleiding, die officieel tot onthouding hadden aangemaand. De Volksgazet echter had haar lezers aangeraden niet voor de liberaal te stemmen, hetgeen gemaakelijk uitgelegd kon worden als een advies om voor Borms te stemmen. De liberale kandidaat, P. Baelde, haalde slechts 44.000 stemmen, de kommunisten 5.696 en slechts 56.000 kiezers stemden blanco. Dit onverwachte resultaat bleek het meest doeltreffende protest tegen het uitblijven niet alleen van amnestie, maar evenzeer van taalhervormingen.

Maar Huysmans liet het hier niet bij. Enkele maanden voor de verkiezingen van 1929 slaagde hij erin een akkoord tot stand te brengen met zijn Waalse partijgenoten, het zgn. Compromis des Belges, waarvan hijzelf en Jules Destrée de geestelijke vaders waren, de oplossing van de taalkwestie werd in het vooruitzicht gesteld door de toepassing van het zgn. territorialiteitsprincipe. Vlaanderen Vlaams, Wallonië Frans. Niet zozeer de inhoud zelf van het Compromis was belangrijk, wel het feit dat Vlaamse en Waalse socialisten als eerste partij in staat bleken over het taalprobleem tot een akkoord te komen. Het onmiddellijke gevolg was dat de Vlaamse socialisten binnen het kader van hun partij een duidelijk vlaams standpunt konden verdedigen. Dit standpunt kreeg ook een ruimere verspreiding zoals bleek uit de artikelenreeks in Le Peuple over Vlaanderen in 1931.

In de woestijn

Veel effect had dit alles nochtans niet: tot 1935 werd de BWP immers de woestijn ingestuurd. In de totstandkoming van de belangrijke taalwetgeving van de jaren dertig speelde zij als oppositiepartij geen enkele rol. Machteloos keek zij toe hoe de economische crisis de arbeidende klasse dieper en dieper in de ellende stortte, hoe de regeringen met hun deflatiepolitiek machteloos stonden, hoe zij zelf evenmin een alternatief had, en vooral hoe de democratie meer en meer in het gedrang kwam, spektakulair in Duitsland door de machtsovername door Hitler in 1933, en in België, weze het minder bedreigend, door de omvorming van de democratische frontpartij tot VNV.

Het was merkwaardig hoe het klerikalisme aan invloed won, naarmate de crisis duurde. Het godsvredebeginsel, dat kenmerkend was geweest voor het eerste naoorlogse decennium, verdween naar de achtergrond. Het zgn. Mystieke Huwelijk tussen Van Cauwelaert en Huysmans viel uiteen na de gemeenteraadsverkiezingen van 1932. Het socialisme werd in het defensief gedrongen; het flamingantisme profileerde zich meer en meer als katholiek en rechts, de Vlaamse socialisten kregen het moeilijker en moeilijker om zich als vlaamsgezind aan te dienen. Huysmans slaagde er wel in een doorbraak-avant-la-lettre te realiseren naar het Vlaamsnationalisme toe, door Herman Vos, de Antwerpse niet-katolieke fractievoorzitter van de Frontpartij, naar de BWP over te brengen. Maar veel politieke weerklank had deze gebeurtenis niet.

Ondertussen groeide een toenadering tussen het Vlaams nationalisme en katholicisme; toenadering die nog in de hand gewerkt werd door de verkiezingen van 1936, toen de katolieke partij een aanzienlijke nederlaag leed ten gunste van VNV en Rex. In de lente van 1936 was bovendien in Frankrijk de rode volksfrontregering gevormd, in juni beleefde België rumoerige stakingen; in Spanje woedde de burgeroorlog die in heel Europa een golf van sympathie voor de republikeinse of de rebellenregering opwekte, in die zin dat de socialisten en bloc de eerste steunden, de katolieken en nationalistenvan de tweede. Deze atmosfeer van toenemende tegenstellingen tussen links en rechts stimuleerde uiteraard de toenadering tussen KVV en VNV, die zijn bekrachtiging vond in het 8 december 1936 afgesloten beginselakkoord tussen beide partijen. Het akkoord Rex-VNV, enkele maanden voordien tot stand gekomen, deed de socialisten vrezen dat het hier niet alleen ging om een "Vlaamse" Koncentratie, maar ook om een pro-fascistische of althans anti-socialistische coalitie. In deze woelige periode vond ook binnen de BWP een generatiewisseling plaats: op het kerstkongres van 1933 was Hendrik de Man ondervoorzitter geworden, het leek er meer en meer op dat hij de fakkel van de oude Vandervelde zou overnemen. De Man stond open voor de Vlaamse kwestie, en wilde deze alleszins niet laten monopoliseren door de katolieken. In die kontekst, reactie tegen de Vlaamse Koncentratie, en versterking van vlaamsgezinde elementen binnen de BWP, moet het eerste Vlaams socialistisch Kongres van 1937 geïnterpreteerd worden. De atmosfeer van deze bijeenkomst was eerder academisch dan politiek. Dit bleek niet alleen uit de samenstelling van het beschermkomitee maar ook uit de sprekerslijst, die behandelde onderwerpen en de deelneming aan het kongres: het was een aangelegenheid van socialistische intellectuelen, niet van Vlaamse vakbonds- ziekenfonds- of kooperatie-afgevaardigden. Dit kongres moest een Vlaams-socialis-

tische manifestatie zijn tegenover vlaamsgezinden uit andere partijen, moest aantonen dat ook socialisten betrouwbare flaminganten waren.

Konklusies

Het valt vooreerst op dat sterke persoonlijkheden toch wel duidelijk hun stempel kunnen drukken op het beleid. Dit was het geval voor Camille Huysmans. Zowel op de internationale scène ("Stockholm"), als op gemeentelijk niveau (schepen en burgemeester van Antwerpen) als voor de Vlaamse beweging was hij een figuur aan wie niet voorbij kan gegegaan worden.

Bepaalde ideeën, die later gemeengoed werden in de Vlaamse beweging, werden gelanceerd door Huysmans, m.n. de kulturele autonomie (als reactie tegen de Waalse eis tot bestuurlijke scheiding), en het territorialiteitsprincipe (Compromis des Belges). Hiermee waren de Vlaamse socialisten mede de wegbereiders van de taalwetgeving van de jaren dertig en zestig, en zelfs van de grondwetsherziening van 1971.

In de derde plaats speelden de Vlaamse socialisten een grote rol in de psychologische voorbereiding van de latere rooms-rode koalities.

Ten slotte sloot het anitmilitarisme veel nauwer aan bij de mentaliteit van de Vlaamse dan van de Waalse socialisten.

Literatuur

E. Gerard, De katholieke partij in crisis. Partijpolitiek leven in België, (1918-1940), Leuven, Kritak, 1985, passim.

M. Van Haegendoren, Socialistische Partij en Vlaamse beweging : In encyclopedie van de Vlaamse Beweging, p. 1441-1454, Lannoo-Tielt.

A. Pletinckx, Van relatieve eenheid naar scheiding : het Vlaams-Waals probleem, in J. Brepoels e.a., Eeuwige dilemma's. Honderd jaar socialistische partij, Leuven, Kritak, 1985.